

Dr. Vigh József tanszékvezető egyetemi tanár,
a Magyar Kriminológiai Társaság alelnökének

k o r r e f e r á t u m a

Tisztelt Kollégák, kedves Elvtársak!

A Magyar Kriminológiai Társaság nevében tisztelettel és elismeréssel köszöntöm a 25 évvel ezelőtt létesített Országos Kriminológiai és Kriminálisztikai Intézetet és az ez alkalomból szervezett tudományos ülést.

Áttekintve az Intézet 25 éves múltját, tulajdon nélkül elmondható, hogy annak léte és tevékenysége elválaszthatatlanul összefügg a magyar szocialista kriminológia fejlődésével, vagy még általánosabban fogalmazva a szocialista kriminológia fejlődésével.

A szocialista kriminológia fejlődéséről, az elért eredményekről és a tévutakról hazánkban ma már köteteket lehetne írni, most azonban csak néhány olyan fontosabb jellemzőjét szeretném kiemelni, amelyek megítélésem szerint érzékelhetővé teszik a megtett utat, s talán előre jelzik a további fejlődés lehetőségeit.

Mindenekelőtt hadd utaljak arra a szellemi légkörre, azokra a nézetekre, amelyek az 50-es évek végén, a 60-as évek elején, az Intézet létesítésének az idején uralkodtak. Ebben az időben még hatottak azok a nézetek, amelyek a dogmatikus ideológiai irányzat eredményeként a bűnözéssel kapcsolatban főleg a bűntető jogtudomány keretében megfogalmazódtak. Ilyen nézetek mindenekelőtt, hogy a bűnözés idegen a szocialista társadalmi rendtől, hogy a bűnözés már nem tömegjelenség, hanem egyedi jelenség, s hogy a bűnözés okai nem a szocialista társadalmi viszonyokban, hanem a kapitalista környezetben és a kapitalista tudati maradványokban keresendők. Ezzel párhuzamosan a dogmatikus irányzat gyengülésének, s az 1956. évi ellenforradalom utáni reálisabb társadalmi szemléletnek a következtében egyre inkább je-

lentkezett az igény a bűnözés empirikus vizsgálatának a lehetővé tétele, s a valóságra épülő kriminológiai nézeteknek kidolgozása iránt. A kezdeti szétszórt empirikus kutatások és a formál logika szabályait szigorúan érvényesíteni törekvő deduktív elméletképzéssel elért eredmények sürgették a bűnözés kérdéseinek szervezett tanulmányozását, s megfelelő intézmények létrehozását.

A különböző helyeken folytatott kriminológiai kutatások eredményeként a 60-as évek elejére kiformalódtak azok az alapvető nézetek, amelyek - összhangban más szocialista országok kutatásaival - ma is vezéreszméi a szocialista kriminológiának. Nevezetesen, hogy a bűnözést a szocialista országokban is mindenekelőtt az adott társadalmi viszonyok determinálják, tehát a bűnözés nem idegen a szocialista társadalmi rendtől, hogy a bűnözés bár átmenetileg növekedhet, hosszú távon a bűnözés csökkenő tendenciája kell, hogy érvényesüljön.

A hazai kriminológiai kutatások nagy teret és sok energiát szenteltek az oksági kérdések tisztázásának. Így uralkodóvá - de nem egyed-uralkodóvá - vált az a felfogás, amit első ízben Adolf Quetelet, a kriminológia atyja fogalmazott meg a múlt század 30-as éveiben, hogy a látszólag szabad akaratra épülő, bűnös emberi magatartásokban éppen úgy törvényszerűségek uralkodnak, mint a természeti jelenségek körében, s e törvényszerűségek felismerése és értékelése teszi lehetővé a haladást a jobb jövő felé. Egyszerűbben fogalmazva, a bűnözés épp úgy, mint az egyedi bűncselekmények kriminológiai szempontból okozatnak tekinthetők, s keresnünk kell azokat az okokat és feltételeket, amelyek ezeket az okozatokat szükségszerűen létrehozzák.

Az okság körében folytatott további kutatások jelentős mértékben arra irányultak, hogy tisztázzák egyfelől a személyiség, a pszichikum, a szomatikum szerepét a bűncselekmények elkövetésében, másfelől pedig, hogy meghatározzák azokat a konkrét társadalmi viszonyokat, ame-

lyek a vizsgálat időpontjában oksági korrelációban voltak a bűncselekmények elkövetésével, illetve a bűnözéssel és annak változásával. A korreláció létezését illetően azért hangsúlyoztam a vizsgálat időpontját, mert a kriminogén tényezőket sem lehet egyszer s mindenkorra feltárni, minthogy a társadalmi változásoknak megfelelően azok is változást mutathatnak, vagyis az oksági vizsgálatokat újra és újra meg kell ismételni.

Az okság ilyen értelmezése, valamint a filozófiában a szabad akaratról, illetve annak tagadásáról folyó vita törvényszerűen vezetett el a determináció és a bűnös emberi cselekvés kapcsolatának vizsgálatához. A széles körű vita, ami a kriminológiai irodalomban is lefolyt, nem vezetett egyértelmű állásfoglaláshoz. Mindenesetre növekedett azoknak a szakembereknek a száma, akik a determinista koncepciót vallják magukénak és az objektív viszonyoktól független szabad akarat teóriája helyett a személyiség viszonylagos önállóságának a koncepcióját fogadják el, ami egyenesen következik a determinista koncepcióból. Ez a felfogás szükségképpen igényli a tetterányos büntetési elv redukálását és sürgeti az individualizált, a tettes személyiségét és életviszonyait fokozottabban figyelembe vevő büntetési rendszer kiépítését, a felelősségre vonás egységes társadalmi rendszerének a kidolgozását.

Jelentős eredménynek minősül a kriminológiai kutatások között a prognózis létjogosultságának a bizonyítása és elismertetése. Ma már uralkodó nézetnek tekinthető, hogy elméletileg lehetséges a bűnözés alakulásának előre jelzése, és az ún. individuális prognosztika. A kriminálpolitika egyre inkább igényli a tudománytól, hogy tegyen erőfeszítéseket a bűnözés előre jelzésére. E téren voltak sikeres és kevésbé sikeres produkciók. Az azonban vitathatatlan, hogy tudományosan megalapozott módszerekkel a mult törvényszerűségei alapján nagy valószínűséggel tudjuk előre jelezni a

bűnözésnek mint tömegjelenségnek az alakulását. S ugyanilyen feltételek mellett képesek vagyunk arra is, hogy előre megmondjuk, hogy azok közül akik már bűncselekményt követtek el, kik válnak visszaesőkkel, kik követnek el újabb bűncselekményeket. De hasonlóképpen prognosztizálható a bűnelkövetővé válás is. A prognosztikánál nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a prognózis mindig csak nagy valószínűséggel és bizonyos feltételek mellett érvényesülhet.

A kriminológiai gondolkodás gyakorlati megvalósításának egyik kétes értékű produktuma az ugynevezett szigorított őrizet bevezetése. Joggal merült fel az igény a 70-es évek elején a visszaesőkkel szemben egy hatékonyabb felelősségre vonási eljárás kialakítása iránt. A különböző elképzelések között ott szerepelt a determinista koncepcióra épülő relative határozatlan tartamu szabadságvesztés bevezetésének, alkalmazásának a gondolata is. A szakirodalom ezt az elképzelést nem fogadta egyöntetű lelkesedéssel. Még mielőtt az elméleti szakmai vita lefolyt volna, politikai döntés alapján jogszabály lett az elképzelésből 1975-ben. Majd az 1979-ben életbe léptetett hatályos Btk újra szabályozta, de ennek ellenére, vagy talán éppen ezért is a szigorított őrizet napjaink egyik megoldásra váró feladata lett. Én a magyarázatot abban látom, hogy ez a jogszabály, bár jelentős lépés volt előre az individualizáció fokozásában, szerkezeti felépítését tekintve "ortopéd" formában jött a világra. Azóta nyilvánvalóvá vált, hogy nem lehet egy jogszabályban két urat szolgálni, azaz maradéktalanul eleget tenni a tetterányosságra épülő, a határozott tartamu klasszikus büntetési elv követelményeinek, és messzemenően ki-elégíteni az individualizálás, az elkövető személyiségét és multját fokozottabban értékelő büntetési elvet.

A kriminológia fejlődésének nagy jelentőségű eredménye az áldozat bűncselekményben játszott szerepének, jogi helyzetének és kár-

tanítási problémáinak tisztázására irányuló erőfeszítés. Mint ahogyan a klasszikus büntetőjogi iskola tettcentrikus szemléletét részben megváltoztatta a századvégi pozitivisták iskolák tettesre irányuló szemlélete, úgy jelent új színt a helyes büntető igazságszolgáltatási szemléletben az áldozat értéklésének megjelenése. Ma már elméletileg általánosnak tekinthető az a felfogás, hogy a bűncselekményi szituációnak három eleme van, nevezetesen: a tett, a tettes és az áldozat, s a büntető igazságszolgáltatásban mindhárom elemét, ha nem is egyformán, de egyaránt figyelembe kell vennünk.

Lehetne még sorolni a nagy jelentőségű kriminológiai kutatások eredményeit, ilyeneket mint pl. a fiatalkori és a fiatal-felnőttkori bűnözés, a hátrányos társadalmi helyzet és a bűnözés, a gondatlan bűnözés körében végzett kutatásokat, vagy az egyes bűncselekmény típusok kriminológiai vizsgálatát, avagy a kriminológia tárgyával, létével kapcsolatos újabb vitákat, de az idő rövidsége miatt már csak egyet említek, nevezetesen a látens bűnözésre irányuló kutatásokat. Ezek szerint valószínűsíthető, hogy a látens bűnözés többszöröse, de legalább kétszerese az ismertté vált bűnözésnek. A különböző kutatások valószínűsítették azt is, hogy a lakosságnak - noha évenként csak néhány százaléka követ el bűncselekményt - egy adott időpontban 20-25 %-a már volt kapcsolatban a büntető igazságszolgáltatással. Vagyis levonható az a következtetés, hogy a bűnözés nem néhány ezer elvetemült egyén produktuma, hanem a lakosság széles rétegeit érintő társadalmi jelenség. Ennek felismerése és elismerése egy olyan átfogó felelősségre vonási rendszer elméleti kidolgozását, és gyakorlati megvalósítását teszi indokolttá, melyben a megelőzés gondolata játsza a döntő szerepet.

Ami a megelőzés gondolatát illeti, elmondható, hogy az az utóbbi években a bűnügyi tudományok, de különösen a kriminológia közép-

pontjába került. Már a hatályos Btk kodifikációs vitáinak során, az 1970-es évek közepén felmerült egy megelőzési jogszabály megalkotásának a gondolata. De minthogy erre már nem kerülhetett sor, bekerült a kormány 1980-1985. évi jogalkotási programjába. Ennek alapján elkezdődött a többirányú kutatómunka, amit az utóbbi évek bűnözésének az emelkedése felgyorsított, s így a bűnmegelőzés a bűnözés elleni harc első számú kérdésévé lépett elő. Számomra úgy tűnik, hogy a bűnmegelőzés gondolata napjainkra elfoglalta méltó helyét az elméletben és a szakmai gondolkodásban, de meg van a remény, hogy a jogszabály meghozatala és a szervezeti keretek kiépítése után a gyakorlatban is a bűnözés elleni harc alapvető eszközévé válik.

A kriminológiai szemlélet terjesztésében és elfogadtatásában igen fontos szerepet játszott a kriminológia oktatásának bevezetése a jogi karokon, s a kriminológia széles körű oktatása a Rendőrtiszti Főiskolán. Így a leendő jogászok és rendőrtisztek modern kriminológiai ismeretek birtokában kezdenek meg szakmai munkájukat.

A kriminológiai szemlélet terjesztésének kitűnő szervezeti kerete az 1983-ban alakult Magyar Kriminológiai Társaság, amely mintegy 300 taggal rendelkezik. Ez egy élő, aktív szervezet, amely évente több alkalommal rendez szakmai vitát, s a vita anyagát saját szakmai kiadványában teszi közzé. Ezen túl kiemelendő még a Kriminológiai Társaság sokrétű tevékenysége közül, hogy javaslataival elősegíti a tudomány eredményeire épülő kriminálpolitika kialakítását.

A Magyar Kriminológiai Társaság léte és tevékenysége is bizonyítja, hogy a hazai kriminológia virágzó tudomány, betölti társadalmi funkcióját, szoros kapcsolatban más bűnügyi tudományokkal megteremtette azt a szakmai légkört, melyben a kriminálpolitika, a jogalkotás s a jogalkalmazás egyaránt hozzájárulhat a társadalom szocialista fejlődéséhez.

A hazai kriminológia közel három évtizedes

fejlődéséről szólva joggal merül fel az "Ubi gentium sumus" kérdése, azaz, hogy hol a helyünk a kriminológia nemzetközi "arénájában", hol a helyünk más népek között.

Minden alaptalan dicsekvés nélkül elmondható, hogy az élvonalhoz tartozunk. A hazai kriminológiai kutatások eredményei eléggé ismertek és elismertek a külföldi szakemberek körében is. A hazai szakemberek tanulmányai, monográfiái, a különböző nemzetközi konferenciákon és kongresszusokon tett felszólalásaik, s a hazánkban rendezett nemzetközi konferenciák eredményei hozzájárultak a magyar kriminológia, a magyar bűnügyi tudományok elismeréséhez. Az öt nagy nemzetközi bűnügyi szervezet közül négynek a vezetőségében magyar szakemberek is helyet foglalnak. Ezek: a Nemzetközi Kriminológiai Társaság, a Társadalomvédelem Nemzetközi Társasága, a Viktimológiai Nemzetközi Társaság és a Nemzetközi Büntetőjogi Társaság.

A magyar kriminológia hazai és nemzetközi sikerének nagyon fontos feltétele az a szabad tudományos légkör, ami hazánkban most már hosszú évek óta uralkodik. Ma már nincs ideológiai gátja a valóság feltárásának, ellenkezőleg egyre mélyebb meggyőződéssé válik, hogy egy fejlettebb társadalom, amelyben a bűnözés is egyre inkább háttérbe szorul, csak úgy érhető el, ha a valóság törvényeit tanulmányozzuk, s azokat vetítjük előre.

Meggyőződéssel vallom, hogy a tudomány gyors fejlődését csak a szabad viták biztosíthatják. Az elmúlt 25 év is azt tanúsítja, hogy a kriminológia különböző kérdései körül folyó viták előbbre vitték a tudományt. A termékeny viták alapja azonban mindig a jó felkészültség, a szakmai tudás, a megfelelő nemzetközi áttekintés.

Ezért Széchenyi István gondolatait megfogalmazva növelnünk kell a kiművelt, magasán kvalifikált emberfők számát, s azokat aktív munkára kell serkentelnünk, mert társadalmi fejlődésünk jelenlegi szintjén a tudomány közvet-

len termelő erővé, a társadalmi megújodást közvetlenül elősegítő tényezővé válhat.

Végezetül engedjék meg nekem, hogy a Magyar Kriminológiai Társaság nevében ismételtén kifejezzem a Társaság elismerését az Országos Kriminológiai és Kriminálisztikai Intézetnek azért az eredményes munkáért, amivel hozzájárult a magyar szocialista kriminológia felvirágzásához és további sikereket kívánjak az Intézet minden dolgozójának.

Dr. Szijártó Károly legfőbb ügyész, a tudományos ülés elnöke megköszöni dr. Vigh József tanszékvezető egyetemi tanár korreferátumát, majd a negyedszázados intézeti évforduló alkalmából kitüntetésekét nyújt át.

Dr. Szijártó Károly a Magyar Népköztársaság legfőbb ügyésze

eredményes tudományos és irányító tevékenysége elismeréseként

dr. Gödöny József igazgatót

és

eredményes kutatói munkájáért

dr. Kránitz Mariann főmunkatársat

"Kiváló Munkáért" kitüntetésben,

eredményes munkája elismeréseként

dr. Makóné Gyulai Katalin főelőadót

"Legfőbb Ügyészi Dicséret"-ben

részesítette.

A kitüntetés átadását követően az elnöki zárszó hangzik el.